

POŠTOVNICTVÍ NA OPAVSKU V LETECH 1850–1918

Jiří Knapík

DOI 10.69108/slsb.2024.2.01

Jiří Knapík: Postal Services in the Region of Opava in the Period of 1850–1918

The study deals with the development of the network and postal services in Opava and the region of Opava. It focuses mainly on the period from the second half of the 19th century to World War I when the model of modern postal administration was developed in the Habsburg Monarchy. The issue of postal services in this part of Silesia has not yet been investigated in detail; the connection of the postal network with the development of rail and road transport is emphasized, as well as a perspective of the town of Opava as the centre of postal administration in Silesia. The study further covers the mobility and national activities of postmasters in municipalities, the national aspects of postal administration, the development of the village post office, and the position of the post office and its employees in the microworld of a specific location.

Key Words: *Postal Services, Opava, Silesia, Village Post Offices, Inter-ethnic Relations*

Historie poštovníctví v Opavě a na Opavsku moderní doby představuje doposud jen okrajově reflektované téma.¹ Je to s podivem, vzhledem k tomu, že se Opava jako centrum Rakouského Slezska těšila už v 18. století výrazné pozici v rámci poštovní správy českých zemích a od druhé poloviny 19. století se zde formovala moderní struktura poštovní sítě, včetně řady inovací, díky nimž mohli Opavané a obyvatelé Opavska využívat poštovní provoz jako novou formu služby. Závažnější či synteticky pojaté práce k některým jiným částem Slezska přitom již existují,² vřazují se přitom do širšího proudu regionálně pojatých dějin poštovníctví.

Předkládaná studie si klade za cíl představit hlavní kontury rozvoje poštovní sítě na Opavsku i ve městě Opavě a přiblížit okolnosti vzniku poštovních úřadů od 60. let 19. století po první dvě dekády 20. století. Opavsko je zde vymezeno jako oblast zahrnující obce soudního okresu Opava (včetně města Opavy).³

Město Opava se od založení pošty (1628) stávalo během 17. a 18. století významným lokálním poštovním uzlem mezi Moravou, Slezskem, Uhrami, později i rakouskou Haličí.⁴ V souvislosti se ztrátou značné části Slezska (1740) získala přechodně i postavení centra

1 Rozvoj poštovní sítě např. zcela pomíjí práce Pavel CIBULKA a kol., *Čas změny. Moravský a slezský venkov od zrušení poddanství po Velkou válku*, Praha – Ostrava 2021; podobně Lubor HRUŠKA – Lenka JAROŠOVÁ – Radek LIPOVSKI (ed.), *Velký historický atlas Českého Slezska*, Ostrava 2021.

2 Např. k vývoji na Hlučínsku viz Ivo PREJDA, *Hlučínsko a jeho poštovní historie*, Opava 2015; pro oblast Těšínska viz Jaroslav TEREŠKO, *Monografie pošt Teschen – Cieszyn – Český Těšín v návazných služebn od 1704 do roku 2020*, Karviná 2020; Oldřich TOVAČOVSKÝ a kol., *Monografie československých známek*, sv. 5, Praha 1998.

3 Josef BARTOŠ a kol., *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, 14, Olomouc 1995, s. 23.

4 K vývoji v tomto období viz Bohumír INDRA, *K dějinám pošt v Opavě a v Severomoravském kraji do poloviny 19. století*, in: Sborník Státního archivu v Opavě 1971–1975, Opava 1975, s. 103–142.

poštovní správy. Vrchní poštovní úřad v Opavě organizoval poštovní styk ve zbylém Slezsku, zanikl však po úpravách silniční sítě na sklonku 18. století a administrativním sloučením Slezska s Moravou s centrem v Brně. V Opavě tak vznikl přestupní a hraniční poštovní úřad s úkolem třídit a expedovat poštovní zásilky a letech 1839–1850 byl organizován jako tzv. poštovní inspektorát pověřený dohlédací a kontrolní službou nad poštovními stanicemi ve svém obvodu. V té době opavský úřad dodával poštu do Velké Polomi, Krnova, Deštné a Bruntálu. Byla zavedena i jízda posla do Fulneku (1839) s pěším přípojem do Bílovce, kde vznikly lokální poštovní sběrný jako předstupeň nových pošt. Přestože se tedy v Rakouském Slezsku poštovní síť pozvolna zahušťovala, koncem 18. století stále neexistovala v obvodu pošt na Opavsku (v Opavě a Deštném⁵) žádná sběrna dopisů,⁶ a menší sídla (např. Hradec) byla nadále při korespondenci odkázána na vrchnostenské posly. Nová pošta vznikla na Opavsku až v roce 1859.

Poštovníctví v habsburské monarchii do roku 1849 charakterizovalo především budování dálkových či regionálních meziměstských kurzů a od 20. let 18. století pak jeho postupná etatizace. Od roku 1850 pak sledujeme překotnou modernizaci všech podstatných aspektů poštovní správy, iniciovanou zásadními technickými inovacemi a politickými změnami ve státě. Značný význam měl již přechod správy poštovníctví z ministerstva financí na ministerstvo obchodu (1848), které na ně nahlíželo z nové perspektivy a postupně mu vtisklo ráz veřejné služby. V 50. letech se ustavil centralistický systém řízení: mezi ministerstvem a konkrétním poštovním úřadem existoval jen jeden mezistupeň – zemské poštovní ředitelství. To se definitivně stalo čistě správním úřadem, k němuž už nenáležel žádný poštovní úřad v místě. Tuto pronikavou reorganizaci provázelo v březnu 1850 zrušení poštovního inspektorátu v Opavě a jeho přeměna na poštovní ředitelství; existovalo však pouze krátce a už v roce 1852 bylo na další půlstoletí podřízeno zemskému poštovnímu ředitelství v Brně.⁷

V souvislosti s reformou správy a novým členěním okresů a krajů na počátku 50. let začalo ministerstvo řešit otázku poštovních sběrů, tedy nejnižšího stupně poštovních služeb, které zajišťovaly jen příjem zásilek k dopravě. Poštovní služebny tehdy z hlediska úkonů reprezentovaly čtyři typy: kromě zmíněných sběrů to byly poštovní expedice (přebíraly zásilky od sběrů a jednotlivců a dodávaly je na nejbližší poštovní úřad), dále poštovní úřady a poštovní stanice s koňskou příprazí. V květnu 1850 byly sběrný zrušeny, resp. přeměněny na expedice, což provázelo jejich postátňování podle poštovního zákona z roku 1837. Všechny služebny začaly používat označení „poštovní úřad“.⁸ Z pohledu zřizovatele poštovní zákon rozlišoval na základě historického vývoje

5 Vznik poštovní stanice v Deštném (1746) inicioval poštovní úřad v Opavě vzhledem k její poloze, tedy polovině trasy mezi Opavou a Dvorcí směrem na Olomouc. Od roku 1755 poštu v Deštném spravoval opavský poštovní úřad.

6 Ke zřízení uvažované sběrný v Bílovci, která tehdy spadala do obvodu pošty v Opavě, nakonec nedošlo.

7 Alexandra ŠPIRITOVÁ, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918* (1930), Praha 2007, s. 41, 44–45.

8 Tamtéž, s. 46; Miloslav MARTÍNEK, *Pošty a jejich úředníci v Čechách na přelomu 19. a 20. století*, in: Sborník Poštovního muzea, Praha 1980, s. 129.

pošty dědičné, erární a neerární (venkovské); vzhledem k tomu, že stát systematicky snižoval počet dědičných pošt, představovaly erární a neerární poštovní úřady základní typy pošt v monarchii. Erární pošty působily ve větších městech a zaměstnávaly státní úředníky s pevným platem, zajištěným služebním postupem a penzí. Jejich provoz a náklady na inventář platil stát. Neerární (venkovské) pošty si naopak provoz zajišťovaly samy, ponechávaly si však podíl z výnosu činnosti. Místo přednosta venkovské pošty (zpravidla poštovního expedienta, zřídka poštmistra) se obsazovalo konkurzem, státní plat byl ovšem nižší než u pošt erárních – právě z toho důvodu se provozu venkovských pošt ujímali nejčastěji místní obchodníci či hostinští, kteří tuto práci vykonávali jako vedlejší zaměstnání.⁹

Tou dobou působily na Opavsku pouze dvě pošty:¹⁰ erární poštovní úřad v Opavě a stará venkovská pošta v Deštném, jejíž význam však s rozvojem poštovní přepravy po železnici začal rychle upadat. Opavská pošta od 17. století vystřídala několik působišť v měšťanských domech na Horním náměstí, naposledy v domě č. 7 Adély Menšíkové (č. p. 213) vedle radnice,¹¹ kde sídlila do roku 1886. Od roku 1850 v Opavě existoval také telegrafní úřad (umožňoval spojení s Ostravou), až do roku 1856 podřízený telegrafnímu inspektorátu v Praze.¹²

Zcela zásadní technickou inovaci pro rozvoj sítě pošt představovala železnice, která se už ve 40. letech využívala nejen pro přepravu pošty, ale také pro třídění zásilek během jízdy, což mj. umožňovalo budovat nové poštovní úřady podél tratí a současně nutilo poštovní jízdní řády přizpůsobovat se tempu železnice. Ve Slezsku železniční dopravu reprezentovala zprvu Severní dráha Ferdinandova, která vedla přes Přerov (1841) až do Bohumína (1847). Záhy vznikla mj. poštovní expedice ve Svinově (1848), odkud bylo možné pokračovat na Opavsko.

Příjezd prvního vlaku do Opavy po trati ze Svinova v roce 1855 znamenal proto impuls i pro vznik nových pošt podél trati a poté potřebu dořešit dopravu zásilek z nádraží na poštovní služebnu. Už v roce 1859 byla zřízena pošta v Háji, tedy napůl cesty mezi Svinovem a Opavou; její potřebu nepochybně vyžadoval nově postavený cukrovar, který zahájil výrobu o rok dříve. První pošta byla umístěna přímo v areálu továrny, zřízení ostatně v bezprostřední blízkosti železniční stanice.¹³ V roce 1869 pak na této trati vznikly další dvě pošty: ve Štítině (tedy v polovině cesty mezi Hájem a Opavou) a v Komárově (mezi Opavou a Štítinou). V roce 1872 byla zprovozněna železniční trať Moravsko-slezské ústřední dráhy z Olomouce do Krnova a Opavy; na tomto úseku už o pět let dříve (1867)

9 M. MARTÍNEK, *Pošty*, s. 132.

10 Nepočítáme zde poštu ve Velké Polomi, která vznikla už v roce 1780, ale po roce 1850 spadala tato obec do soudního okresu Klimkovic. Srv. B. INDRA, *K dějinám*, s. 125; J. BARTOŠ a kol., *Historický místopis*, s. 117, 154.

11 Blíže B. INDRA, *K dějinám*, s. 104, 108–109, 135, 138–139; *Vollständiges Adress- und Geschäftshandbuch der Landeshauptstadt Troppau 1881*, Troppau 1881, s. 42.

12 A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 67–68.

13 *Z Velké Polomě*, Opavský besedník 9. 12. 1863, s. 272.

vznikla pošta ve Skrochovicích, tedy opět zhruba uprostřed mezi Krnovem a Opavou; připomeňme, že ve Skrochovicích od roku 1864 rovněž zahájil provoz cukrovar. Železniční spojení s Olomoucí naopak marginalizovalo význam pošty v Deštném. Počátkem 90. let vznikla železnice mezi Opavou a Horním Benešovem (1892),¹⁴ která umožnila podél trati postupně vybudovat další pošty: v Dolních Živicích (1893), Mladecku (1894) a nakonec v Otčicích (1895), kde vlak jezdil už od roku 1891. Blízkost železnice přitom patrně napomohla vzniku pošty i v Hlavnici už v roce 1892. Pro úplnost dodejme, že v letech 1903–1905 se stavěla odbočná trať do Hradce u Opavy, jejíž zprovoznění ukončilo jízdy poštovního dostavníku mezi oběma městy.¹⁵

Zakládání nových poštovních úřadů od konce 60. let 19. století napomohla kromě rozvoje železniční dopravy také správní reforma z května 1868, již se obnovovaly politické okresy (zrušené v roce 1855). V nových podmínkách bylo neudržitelné, aby politický okres disponoval jedním erárním poštovním úřadem a několika málo poštami.¹⁶ Vznikl tlak na zřizování nových služeben, čemuž napomáhala mimo rozvoje železniční dopravy i potřeba zavést v rozsáhlém měřítku nový druh poštovní přepravy – tzv. venkovskou (přespolní) poštu. Jen v letech 1869–1870 vzniklo na Opavsku šest nových poštovních úřadů: v Hrabyni, Stěbořicích, Štáblovicích, Komárově, Štítině (všechny 1869) a v Kateřinkách (1870); sídly těchto pošt se v tomto období stala centra dřívějších panství (Hradec u Opavy 1867, dále Štáblovice, Stěbořice, Litultovice 1876), jejichž doručovací obvody tvořily obce panství. Další vlny zřizování pošt následovaly v první polovině 90. let (Slavkov 1889, Hlavnice 1893, Dolní Živovice 1893, Mladecko 1894, Neplachovice 1895, Otice 1895) a pak až kolem roku 1910, kdy vznikly pošty v Kylešovicích a Jaktarí. Naopak iniciativa za zřízení poštovního úřadu v Brance (poblíž Hradce u Opavy) z jara 1911 již neuspěla; kromě odporu občanů z Vršovic (z „přirozenějšího“ doručovacího obvodu v Kylešovicích) se poukazovalo na blízkou hradeckou poštu využívající navíc komfortní železniční spojení s Opavou.¹⁷

Během 70. let se už železnice prosadila jako klíčový dopravní prostředek. Státem zajišťovaná silniční poštovní doprava (tažená koňmi) se naopak postupně redukovala

na nejnutnější míru, popř. ji stát postupoval soukromým dopravcům (tzv. soukromá pojezdna pošta), protože pošty už nedisponovaly vlastními dopravními prostředky.¹⁸ V polovině 70. let směřovala jízdní pošta z Opavy do Moravského Berouna, Bruntálu, Hradce u Opavy a Vítkova.¹⁹ Soukromí dopravci dopravovali zejména balíkovou poštu

14 Blíže Jaromír HINČICA, *O zahájení provozu na trati Opava – Horní Benešov*, Olomouc 1992.

15 Ladislav SONNEK, *Nástin dějin města Hradec nad Moravicí a sloučených obcí*, Hradec nad Moravicí 1995, s. 34; TÝŽ, „*Jak se žilo v Hradci nad Moravicí na počátku 20. století*“, Hradec nad Moravicí 2003, s. 65. Posledním kočím hradeckého poštovního dostavníku byl Karel Sommer: „Kočič sedával vpředu na kozlíku s nezbytnou trubkou po boku. Vzadu měl železnými pláty pobitou truhlu na zásilký a ceniny.“

16 A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 53.

17 Blíže Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), f. C. k. poštovní a telegrafní ředitelství v Opavě (dále PTŘO), kart. 26, inv. č. 91.

18 A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 74–75, 92.

19 *Vollständiges Adress- und Geschäftshandbuch der Landeshauptstadt Troppau*. Troppau 1875, s. 81.

na stanovených trasách podle jízdního řádu. Třetí způsob přepravy zásilek představovala nadále poselská pošta, která doznala zásadních změn právě zřízením nových venkovských pošt s určeným doručovacím obvodem a státem placenými listonoši.

Právě rozvoj venkovské (přespolní) pošty v 70. a 80. letech 19. století výrazně přiblížil dostupnost pošty běžnému člověku. Ještě na konci 60. let 19. století se spojení v okresech omezovalo na nejbližší okolí poštovního úřadu. Okresní úřady dopravovaly korespondenci do vzdálenějších obcí prostřednictvím svých posílů (úředních sluhů). Lidé na venkově korespondenci dopravovali tak, že využívali výpomoc sousedů, kteří mířili na poštu do města, žádali náhodné pocestné, ve větších obcích mohli lidé předat zásilku k přepravě u obecního představenstva. Venkovské obce proto žádaly rozšíření služeb pošt o donášku pošty prostřednictvím výběřčího – listonoše, který na poselské služby navazoval. V Čechách se tato placená služba zaváděla omezeně už před rokem 1850 po vzoru Vídně a rakouských zemí. Její rozšíření naráželo na to, že většina pošt byla soukromá; majitelé neerárních pošt by museli najmout dalšího zaměstnance, jehož by ale z výnosu pošty nemohli zaplatit. Větší rozvoj přespolní pošty byl proto spojen s postátnováním pošt, kdy tuto službu hradil stát. V Čechách se přespolní pošta začala cíleně zavádět už od roku 1872.²⁰

Zatímco se tedy přespolní poštou s venkovskými listonoši mohla v 70. letech pochlubit řada vysloveně lokálních sídel v Čechách (např. Choceň 1873, Svoboda nad Úpou 1875), opavský poštovní úřad tuto vymoženost zavedl až koncem roku 1886, čím následoval poštu v Bílovci. Celý opavský doručovací obvod byl rozdělen na dvě části, kam po předem stanovené trase každý den roznášeli poštu venkovští listonoši. První trasa (22,5 km) vedla z Opavy do Otice, dále následovaly Kylešovice, Prachovník, Raduň, Vršovice, Chvalíkovice. Druhou, kratší trasu (o délce 17 km) tvořily Jaktař, Vlašovičky, Jarkovice, Držkovice, Vávrovce, Palhanec a Karlovec.²¹ Ve většině těchto obcí již existovaly poštovní schránky na dopisy,²² v Opavě byly zřízeny poštovní schránky na Jaktařské a Zadní ulici (dnes Krnovské a Lomené). Opavští venkovští listonoši mohli současně prodávat poštovní známky, korespondenční lístky apod., za doporučené zásilky, peněžní či cenné zásilky či spořitelní vklady vydávali stvrzenky a ve vlastní režii mohli občanům obstarávat drobné služby, vyřizovat vzkazy ap. Návaznost venkovských listonošů na starší instituci poselské pošty můžeme dobře sledovat např. v případě Kylešovic, kde byla samostatná pošta zařízena až v srpnu 1908: kylešovská kronika zaznamenala jména některých posílů už od 60. let 19. století, venkovské listonoše placené poštu v Opavě,²³

20 Výnosem ministerstva obchodu pro poštovní ředitelství v Praze. A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 159, 161–162; Pavel ČTVRTNÍK – Jan GALUŠKA – Patricia TOŠNEROVÁ, *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Liberec 2008, s. 93.

21 *Služba venkovských listonošů*, Opavský týdeník 8. 12. 1886, s. 2.

22 Jde o obce: Otice, Kylešovice, Raduň, Chvalíkovice, Jaktař, Vlašovičky, Držkovice, Vávrovce a Palhanec.

23 Rudolf GUDRICH, *Kronika obce Kylešovic*, díl. I., Opava 1932, s. 57. Autor uvádí mj. poštovního posla Zajaše, který docházel denně na poštovní úřad v Opavě, okolo roku 1880 zase židovského obchodníka Löwyho (č. 86).

a nakonec prvního listonoše místní pošty Valentina Nováka (nar. 1875 v Kylešovicích), který se původně živil jako dělník v opavském cukrovaru.²⁴

O čtyři roky později, v prosinci 1890 zavedla služby pěšího venkovského listonoše také pošta ve Štítině; i on vybíral poštovní schránky v rámci doručovacího obvodu (Štítina, Dvořisko, Mokré Lazce, Lhota, Nové Sedlice, Přerovec, Strážnice, Suché Lazce, Kravařov) a zajišťoval expedici doporučených zásilek, cenných psaní, poštovních poukázek i prodej poštovních známek.²⁵ V 90. letech platila listonoše také pošta v Hradci u Opavy; první z nich roznášel poštu pro občany Hradce, druhý v rámci celého doručovacího obvodu. Zde je třeba upozornit, že venkovští listonoši stanovenou trasu museli absolvovat pěšky denně a za každého počasí.²⁶ Později se snažili náročnou službu ulehčit obstaráním jízdního kola, pořízeného ovšem na vlastní náklady. V roce 1902 pak ministerstvo obchodu vydalo nařízení, které fakticky dovršilo budování venkovské pošty – poštovní úřady musely od října 1902 stanovit doručovací obvody a harmonogram obchůzek.²⁷ Nově zřizované pošty měly již vedle přednostů úřadů přidělené i listonoše; na Opavsku se to týkalo už jen dvou pošt, které zde vznikly do Velké války – zmíněných Kylešovic (1908) a Jaktáře (1910).²⁸

Venkovští listonoši měli možnost dohodnout se přímo v obcích s místním usedlíkem (často hostinským či obchodníkem), že pro něj zajistí shromáždění zásilek (za odměnu 2 % z místního výtěžku pošty), popř. za stejnou provizi bude prodávat obálky a poštovní známky. Pro tento účel byla také určena místnost, posléze spojená se zřizováním poštovních schránek;²⁹ např. v Oticích, kde pošta vznikla v roce 1895, byly už o 10 let dříve vyčleněny samostatné prostory pro poštovní expedici.³⁰ V Hlavnici před zřízením vlastní pošty (1893) existovala sběrna dopisů v místní škole, odkud se dopravovala na poštu do Litultovic.³¹ Potíže při přepravě pošty posly mohly zřízení místní pošty urychlit: podle obecní kroniky předcházela vzniku pošty ve Stěbořicích, kam zásilky do té doby vozila mlékařka, ztráta doporučeného dopisu.³²

24 Státní okresní archiv Opava (dále SOkA Opava), f. Okresní úřad Opava I, kart. 372, inv. č. 1377. Sčítání 1910 (Kylešovice č. p. 131).

25 Radek MALOHLAVA, *Paměti štítinské 1282–1938, díl I.*, Štítina 2022, s. 315; cit. podle Opavský týdeník 6. 12. 1890, s. 4.

26 Ladislav SONNEK, „*Jak se žilo v Hradci nad Moravicí na počátku 20. století*“, Hradec nad Moravicí 2003, s. 65. Zde je zmíněn hradecký listonoš Jan Černohorský z Kajlovce: „rázný a nebojácný muž, s nezbytnou sukovicí v ruce, neúnavný chodec, který denně ušel několik desítek kilometrů cestou necestou za každého počasí“.

27 A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 164.

28 *Pošta v Jaktáři*. Opavský týdeník 1. 1. 1910, s. 3.

29 V Čechách se začaly veřejné poštovní schránky zřizovat už od 30. let 19. století. K tomu A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 160, 162.

30 *Služba venkovských listonošů*, Opavský týdeník 8. 12. 1886, s. 2.

31 Jiří PECHÁČEK, *100 let poštovního úřadu v Hlavnici (1. 2. 1993)*, Hlavnice 1993; TÝŽ: *120 let hlavnické pošty (1893–2013)*, Hlavnice 2013.

32 Pavel SOLNICKÝ, *Historie Stěbořic*, Stěbořice 2008, s. 25.

Na přelomu 19. a 20. století se dokončilo formování moderní sítě poštovní přepravy, když síť poštovních úřadů, železniční přepravu, venkovskou poštu a soukromé silniční dopravce doplnily od léta 1900 tzv. poštovny. Navazovalo se tím vlastně na model poštovních sběren zaniklý v roce 1850; často se přitom legalizovaly lokální dohody listonošů s místními občany existující už od 90. let v některých místech (listovní sběrna apod.). Poštovny ještě zahustily stávající síť; zřizovaly se v malých obcích, popř. v turisticky zajímavých horských lokalitách, kde působily jen sezónně. Provoz sběrný a její poštovní schránky obstarával poštovní, který v místě přijímal obyčejné zásilky či telegramy, prodával tiskopisy a známky a shromážděnou poštu dodával nadřízenému (vyúčtovacímu) poštovnímu úřadu. Podobně jako vesnický listonoš mohl poštovní přebírat korespondenci od místních usedlíků.³³ Už v roce 1901 začala působit poštovna v obci Tábor u Opavy, řízená poštou ve Skochovicích, v roce 1903 se otevřela poštovna ve Lhotce u Litultovic, a ještě před válkou vznikla poštovna v Novém Dvoře (1912), jejíž tržby vyúčtovala nejprve opavská pošta a od roku 1922 pošta ve Stěbořicích.

V tomto ohledu se v nekomfortní situaci ocitl Chabičov, který se sice nacházel blízko pošty v Hájí, avšak vzhledem k tomu, že byl pětkrát lidnatější než Háj, oprávněně zde byl pociťován nedostatek poštovního styku: zřízení poštovny nepřicházelo v úvahu, v obci však nebyla instalována poštovní schránka a venkovská listonoška doručovala poštu v obci pouze jednou denně.³⁴ V podobném „doručovacím stínu“ se před zřízením pošty v Jaktaři (1910) nacházely obce poblíž okresní silnice Jaktař - Hlavnice (zejména Milostovice, Jamnice), protože pošta ve Stěbořicích neměla povolenu pojezdnu poštu. Balíkové zásilky si tedy dotyčný musel vyzvednout v Opavě, u lisovních zásilek docházelo v odlehlejších obcích až třídnímu zpoždění, neboť stěbořický listonoš nedoručoval v neděli.³⁵ Až na podzim 1910 brněnské poštovní ředitelství uzavřelo smlouvu se stěbořickým rolníkem a obuvníkem Theodorem Volfem (nar. 1865), který jednou denně obstarával poštovní jízdy mezi Stěbořicemi a Opavou se zastávkou na poště ve Slavkově.³⁶

Modernizace poštovní sítě se projevila přirozeně i v samotné Opavě, jejíž pošta získala v červnu 1886 poprvé vlastní budovu na Panské (dnes Masarykově) ulici.³⁷ Pošta se sem přestěhovala z Horního náměstí i s telegrafním úřadem; administrativní sloučení pošty a telegrafu v českých zemích v letech 1882–1883 přitom představovalo poslední významný krok ve správě poštovníctví. Zejména od poloviny 80. let se v Opavě začal využívat telefon, postupně napojovaný na státní síť; kromě poštovního úřadu se zaváděly rovněž soukromé stanice, jichž v roce 1891 bylo evidováno osm desítek (prestižní linku číslo 1

33 Petr GEBAUER – Jozef TEKEL, *České a slovenské poštovny 1900–1958*, Brno – Bratislava 2005, s. 10–13 ad.; též A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 92–93, 165. Za konzultaci děkuji Luboru Kuncovi.

34 *Z Chabičova*, Opavský týdeník 20. 9. 1902, s. 3.

35 *Nepříznivé poštovní spojení*, Opavský týdeník 2. 2. 1907, s. 4.

36 ZAO, f. PŤRO, kart. 32, inv. č. 132; též SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 392, inv. č. 1397. Sčítání 1910 (Stěbořice č. p. 18).

37 O přestěhování pošty se začalo jednat už v roce 1883. *Nová poštovní a telegrafní budova v Opavě*, Opavský týdeník 12. 12. 1883, s. 2; Tamtéž 3. 7. 1886, s. 2.

měl litograf Karl Meissel).³⁸ Na desítkách míst byl v roce 1885 zprovozněn také veřejný místní telefon využívaný pro ohlašování požárů; za zmínku stojí, že ještě počátkem 80. let se nebezpečí požáru ve městě ohlašovalo zvony, přičemž Krnov ve stejné době již využíval protipožární telegrafní službu.³⁹

Během 90. let byly vybavovány telegrafem nejstarší pošty na Opavsku (Háj, Hradec, Štáblovice a Kateřinky),⁴⁰ další pošty získávaly telegrafní službu od počátku 20. století: např. na poštovním úřadu v Neplachovicích (září 1902),⁴¹ ve Štítině (od září 1903),⁴² v Hrabyni (červen 1904),⁴³ či v Kylešovicích. O zavedení telegrafu se před válkou (od roku 1909) jednalo i v Deštném, záměr se však nakonec odložil z finančních důvodů.⁴⁴ Vzhledem k tomu, že telefonní vedení využívalo telegrafní síť, postupně se i tyto pošty telefonizovaly. Mimo Opavu byl zaveden telefon nejprve na poště ve Štáblovicích – v roce 1890; z toho důvodu složil místo poštmistra místní lékař Filip Reich, neboť nároky na obsluhu telefonu bylo obtížné spojit s profesí lékaře.⁴⁵ V Kateřinkách získala pošta telefon pro úřední potřebu zhruba v době zavedení telegrafu (1894), o tři roky později mohla telefon využívat i kateřinská veřejnost.⁴⁶ Mnohem mladší kylešovská pošta byla telefonizována až v roce 1917.⁴⁷

Přesunutím opavské pošty z Horního náměstí na ulici Panskou začal rovněž proces rozšiřování sítě poštovních úřadů v samotném městě. Už v listopadu 1886 byl na náměstí Františka Josefa (dnes nám. Republiky) otevřen menší filiální poštovní úřad.⁴⁸ Poštovní a telegrafní úřad na Panské proto získal nové označení „Opava 1“, přičemž zmíněná pobočka nesla od roku 1896 označení „Troppau Filiale“.⁴⁹ V červenci 1896 vznikla v pořadí třetí opavská pošta při Státním nádraží (dnes Opava západ), s označením

38 *Vollständiges Adress- und Geschäfts- Handbuch der Landeshauptstadt Troppau nebst einem Personal Handbuch des Herzogthums Ober- und Nieder-Schlesien 1891*, Troppau 1891, s. VII-IX; srv. např. Opavský týdeník 14. 12. 1889, s. 4; Tamtéž 28. 2. 1891, s. 1 (příloha).

39 *Oheň*, Opavský týdeník 9. 7. 1881, s. 3; Opavský týdeník 19. 12. 1885, s. 5.

40 Srv. *Vollständiges Adress- u. Geschäfts-Handbuch der Landeshauptstadt Troppau*, Troppau 1901, s. 34. Poštovní úřad v Opavě se od roku 1906 mohl pochlubit i telegrafní a telefonní službou v noční době. – *Z opavské pošty*, Opavský týdeník 16. 5. 1906, s. 4.

41 *Telegraf*, Opavský týdeník 17. 9. 1902 s. 3.

42 R. MALOHLAVA, *Paměti*, s. 316; cit. podle Ostravan 4. 10. 1903, s. 4.

43 *Telegraf*, Opavský týdeník 11. 6. 1904, s. 3.

44 ZAO, f. PTŘO, kart. 32, inv. č. 132. Vyjádření ministerstva obchodu z 25. 2. 1914.

45 *Ze Štáblavic*, Opavský týdeník 27. 11. 1889, s. 1 (příloha).

46 SOKA Opava, f. Archiv města Kateřinky, inv. č. 8, Obecní kronika, s. 313.

47 Rudolf GUDRICH, *Kronika obce Kylešovic*, díl. I., Opava 1932, s. 58.

48 *Filiální poštovní úřad v Opavě*, Opavský týdeník 17. 11. 1886, s. 3. K tomu dále Jiří KRATOCHVÍL, *Monografie československých a českých známek a poštovní historie*, 20, Praha 2012, s. 94.

49 Od léta 1911 bývala pošta Opava 3 o nedělich uzavřena; podle výnosu ministra obchodu měly zůstat v místech s několika poštovními úřady podací pošty uzavřeny. – Úřadování na opavské poště, Opavský týdeník 31. 8. 1911, roč. 42, č. 67, s. 4. V roce 1919 byla tato pošta krátce uzavřena, provoz obnovila od října 1919 a zcela zanikla v roce 1948.

„Opava 2“.⁵⁰ Před první světovou válkou byl ve městě otevřen v roce 1904 ještě jeden poštovní úřad, a sice na Severním nádraží, s označením „Opava 4“. Poštovní úřad na nám. Františka Josefa proto získal označení „Opava 3“. Kromě běžných poštovních služeb disponovaly pošty Opava 1, 2, a 4 už v roce 1905 i veřejnými telefonními hovornami.

Značný význam měla obnova ředitelství pošt a telegrafů pro Slezsko se sídlem na Rochowanského nám. 11 (dnes Bezručovo nám.); agendu od brněnského ředitelství převzalo od října 1911, což Opavu po dlouhé době navrátilo do „první ligy“ z hlediska poštovní správy na úrovni historických zemí. Do čela ředitelství, v jehož obvodu se nacházely dvě stovky pošt, byl jmenován brněnský poštovní inspektor Anton Rasch.⁵¹

Právě opavské ředitelství pošt a telegrafů iniciovalo ještě v roce 1911 rozšíření poštovních služeb pro Opavany, když uzavřelo s vedením městské tramvajové dráhy smlouvu o instalaci poštovních schránek na tramvajové vozy.⁵² Ty v Opavě jezdily na trasách Severní nádraží – Zemská nemocnice / Ústav pro nervově choré (Olomoucká ulice), Kateřinky – Městský park a od konce roku 1912 na lince Ostrožná – Městský hřbitov. Elektrické tramvaje se už od roku 1905 staly jakýmsi hmatatelným symbolem moderní Opavy, byť k jejich zavedení město přistoupilo jako jedno z posledních měst u nás. Propojení tramvajů s poštovní přepravou tento statut jen podpořilo. Smysl poštovních schránek umístěných na tramvajových vozech byl zřejmý: šlo o snahu urychlit zpracování a dálkovou přepravu dopisních zásilek, odlehčit tak opavským poštám i tzv. pojezdne pošty ve městě.⁵³ Cílovou stanicí „tramvajových“ zásilek byla pošta Opava 4 (Severní nádraží), odkud po rozřazení bylo možné poštu 15krát denně dále expedovat po železnici poštovními vlaky směrem na Svinov, Krnov, Horní Benešov a Hradec u Opavy. Linky, které nejezdily na Severní nádraží předávaly poštovní schránky na hlavní výhybně na nám. Františka Josefa. U nádraží pak řidiči příjezd nové pošty na nádraží ohlašovali speciálním zvonkem na konečné u Severního nádraží. Přeprava pošty v tramvajích byla zahájena v polovině listopadu 1912. Předcházela jí informační kampaň v místním tisku a úprava jízdních řádů tramvajových linek tak, aby doprava pošty navazovala na odjezdy vlaků na nádraží.⁵⁴ Podle dostupných údajů ještě v prosinci téhož roku bylo takto shromážděno téměř 4400 psaní. Tramvajová přeprava ovšem zanikla brzy; na vině nebyly jen válečné poměry, ale také skutečnost, že schránky byly umístěny na vnější straně vozů, takže dopisy vlivem deštivého počasí vlhly a veřejnost tak o přepravu ztrácela zájem. Už počátkem roku 1917 se vnější schránky demontovaly, do června 1918 se ještě část zásilek shromažďovala v brašnách, nicméně zakrátko se i od této praxe zcela upustilo.

50 *Z pošty*, Opavský týdeník 20. 6. 1896, roč. 27, č. 48, s. 3.

51 *Amtlicher Teil*, Brünnner Zeitung 12. 6. 1911, č. 133, s. 1. Na poštovním ředitelství v Brně zahájil kariéru jako poštovní koncipista v roce 1890, v roce 1893 jmenován komisařem.

52 K tomu blíže Jaromír HINČICA, *Přeprava poštovních zásilek pouliční dráhou v Opavě v letech 1912–1916*, Vlastivědné listy 14, 1988, č. 2, s. 23–25. Též ZAO, f. Ředitelství pošt a telegrafů v Opavě (dále ŘPTO), kart. 297, inv. č. 468.

53 Z toho důvodu tramvaje vozily v letech 1914–1918 v kožených brašnách i zásilky mezi poštami Opava 2 a Opava 4.

54 Např. *Doprava dopisů městskou pouliční dráhou v Opavě*, Opavský týdeník 16. 11. 1912, s. 4.

Opava zavedla před Velkou válkou ještě jednu významnou inovaci: poštovní autobusovou dopravu. Poštovní autobusy se v monarchii začaly využívat od roku 1905 po vzoru armády, částečně proto, aby uspořily dosti náročnému poštovnímu provozu; konkrétně se sondovaly možnosti rušení některých tras přespolní venkovské pošty a současně i některých malých poštovních služeb. Stát se prostřednictvím poštovních autobusů snažil převzít silniční dopravu listovních a balíkových zásilek od soukromých dopravců, inovaci však tehdy zhatila militarizace pošty těsně před válkou, proto se vztah mezi automobilovou a železniční poštovní přepravou dořešil až během 20. a 30. let.⁵⁵

O zavedení poštovní autobusové dopravy v Opavě uvažovalo vedení města s brněnským poštovním ředitelstvím od roku 1906.⁵⁶ Původně plánovaný termín zahájení provozu ovšem zmařil v roce 1908 krach vídeňské firmy WHR, u níž už byly objednány první vozy. První dvě linky poštovních autobusů proto vyjely až v červnu 1909 (po tradičních trasách jízdní pošty) ve směrech na Vítkov a Bílovec. V říjnu 1910 zahájila provoz linka z Opavy do Sosnové, v srpnu 1911 k ní ještě přibyla trasa před Horní Benešov do Bruntálu.⁵⁷ Švýcarské autobusy značky Saurer uzpůsobené jak pro osobní dopravu 16 cestujících (přední část vozu), tak k přepravě běžných i cenných zásilek (zadní část) a balíků (střecha), vyjížděly od zastávky u hlavní pošty na Panské ulici. Nejvíce využívanou se stala linka do Vítkova. Provoz poštovních autobusů z Opavy přerušila počátkem srpna 1914 válka; všechny autobusy ze Slezska byly svezeny do Opavy a odtud i s řidiči přepraveny na haličskou frontu. Během pětileté existence Provozní správa opavských automobilových linií provozovala až osm autobusů,⁵⁸ čímž se v letech 1913–1914 stala největší autosprávou v českých zemích.

Rozvoj poštovní sítě na Opavsku souvisí nejen s dějinami dopravy, popř. s rozvojem průmyslu (cukrovarnictví), ale promítl se také do tamních společenských vztahů druhé poloviny 19. století. Vznik poštovního úřadu představoval v obci i jejím okolí nepochybně významný modernizační impuls, na druhou stranu však mohl jít i zejména národnostní vztahy a promítnout se do sociálních vazeb. Například sociálně demokratický tisk sice koncem léta 1908 ocenil naplnění „dlouho pocíťované“ potřeby zřízení poštovního úřadu v Kylešovicích, ihned však zkritizoval jeho umístění: vadila blízkost kostela („úřad poštovní /je/ zastrčen až za kostel“), přičemž jako vhodnější místo označil hlavní silnici, mnohem lépe dostupnou i občanům z okolních obcí.⁵⁹

Poštovní úřad nejen přijímal k přepravě listovní či jiné zásilky (přičemž rychlost doručení a vůbec kvalita služeb vedly mnohdy ke širavé veřejné kritice),⁶⁰ ale také

55 A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 75.

56 K tomu dále Petr HOFFMAN, *Dějiny státní autobusové dopravy I*, Litoměřice 2010, s. 39, 49, 79, 130, 183–189.

57 Srv. s rychlou a jízdní poštou mezi Opavou a Bruntálem – *Z pošty*, Opavský týdeník 19. 9. 1885, s. 2.

58 Dále ještě byly provozovány spoje: Lázně Jeseník – Jeseník – Červená Hora – Kouty (od 1911; pouze v létě) a (Opava) – Horní Benešov – Bruntál (od srpna 1911).

59 *Té prozíravosti!* Hlas lidu slezského 28. 8. 1908, s. 4.

60 Např. *Poštovská rychlost' a spolehlivost'*, Opavský týdeník 31. 7. 1889, s. 3.

promlouval k místním občanům konkrétním jazykem. Dominanci němčiny v úředním styku přirozeně těžce neslo české obyvatelstvo Opavska. Už v roce 1863 se *Opavský besedník* ohradil proti tomu, že poštovní expeditor v Háji odmítl převzít doporučený dopis s česky psanou adresou; list neopomněl podotknout, že oním expeditorem byl Žid.⁶¹ Pověstí vyhlášeného odpůrce Čechů se těšil zejména kateřinský poštovní mistr Karl Jarosch (1839–?), který krátce po zahájení provozu místní pošty údajně prohlásil, že nikdy nezačne vydávat českojazyčné podací lístky, což kontrastovalo i s praxí pošty v Opavě, kde bylo možné českojazyčné podací lístky využívat od července 1871.⁶² Právě opavskou poštu ovšem český tisk dlouhodobě kritizoval za to, že v roce 1886 nově otevřená budova postrádala české nápisy u přepážek i důležitých kanceláří.⁶³ K běžné praxi převážně německého personálu na opavských poštách ostatně náležely (často bizarní) obstrukce s vydáváním českých tiskopisů, českých mutací korespondenčních lístků nebo přijímáním telegramů v češtině,⁶⁴ na něž se reagovalo stížnostmi u brněnského poštovního ředitelství za nedodržování jazykových nařízení. *Opavský týdeník* vyzýval české obyvatelstvo: „*Žádej proto každý rozhodně, aby s ním bylo jednáno jen česky a odmítej německé potvrzenky a německé odpovědi na české dotazy.*“⁶⁵

Národnostní pnutí se v souvislosti s poštovním provozem pojilo zvláště s obcemi s výrazným podílem českého obyvatelstva. Přednostové pošt bývali v obci významnou veřejnou osobou, podobně jako učitel či farář, proto případná necitlivost v národnostních záležitostech poutala pozornost. Zmiňovali jsme už kateřinského poštovního mistra Jarosche, který si v různých konfliktech snad liboval. Například v roce 1906 byl nucen na základě inspekce opatřit českým nápisem vozík, jímž přepravoval dopisy a balíkovou poštu na poštu v Opavě; český nápis ovšem vydržel jen velmi krátce.⁶⁶ Podobné incidenty mohly dokonce iniciovat zřízení poštovního úřadu: když v roce 1902 opavská pošta instalovala na Klapetkově hostinci v Kylešovicích novou poštovní schránku, český tisk se ohradil, že byla opatřena pouze německým nápisem, „ačkoliv u nás ani jediného pravého Němce není“. *Opavský týdeník* k tomu poznamenal, že „jest smutno, že naše představenstvo nevšimne si této provokace c. k. úřadu v ryze české obci“ a pisatel prorocky dodal: „*Nemá-li c. k. poštovní úřad tolik slušnosti vůči nám, aby dal na schránku nápis český, tedy se občané kylešovští musí jiným způsobem postarati, aby tato národní ostuda zmizela.*“⁶⁷

61 *Z Velké Polomě*, *Opavský besedník* 9. 12. 1863, s. 272.

62 *K rovnoprávnosti ve Slezsku*, *Opavský týdeník* 22. 7. 1871, s. 232.

63 *Nová poštovní a telegrafní budova*, *Opavský týdeník* 3. 7. 1886, s. 2; srv. *Z opavské pošty*, *Opavský týdeník* 29. 4. 1903, s. 3.

64 Např. *Z opavské pošty*, *Opavský týdeník* 1. 10. 1898, s. 3; *Zase c. k. poštovní úřad v Opavě*, *Tamtéž* 31. 10. 1906, s. 3; *Úřadování c. k. poštovního úřadu v Opavě*, *Tamtéž* 16. 3. 1907, s. 4; *Na opavské poště*, *Tamtéž* 12. 12. 1908, s. 3; *Opavská pošta bez konce*, *Tamtéž* 26. 10. 1910, s. 4.

65 *Z opavské pošty*, *Opavský týdeník* 30. 5. 1903, s. 5.

66 *Kateřinská pošta*, *Opavský týdeník* 11. 8. 1906, s. 3; srv. *Z Kateřinek*, *Tamtéž* 22. 9. 1900, s. 3.

67 *Z Kylešovic*, *Lidové noviny* 29. 11. 1902, s. 3.

Národní aktivity českých poštmistrů v převážně českých obcích byly samozřejmě vítány; například Josef Hübsch (nar. 1880 v Domoradicích), poštmistr v Jaktari, zasílal pravidelně příspěvky ve prospěch Ústřední Matice školské i Matici opavské,⁶⁸ podílel na organizování společenských akcí apod.⁶⁹ Podobně působili i neplachovický poštmistr Antonín Dressler (nar. 1868 v Holasovicích) a listonoš Bedřich Dressler.⁷⁰ Velmi aktivně se rovněž projevoval štítinský poštmistr Rudolf Kotek.⁷¹ Zajímavý případ představuje Alois Grohmann (1853–1930), poštmistr v Hlavnici: přestože sám inklinoval spíše k německé národnosti,⁷² svou dceru Ervínu (1902–1995?) zapsal do třetí a čtvrté třídy české měšťanské školy

v Jaktari, neboť chtěl, aby po něm převzala vedení pošty. Dobrou znalost obou řečí považoval za užitečnou.⁷³ V této souvislosti zmiňme i Dolní Životice, kde poštu od jejího zřízení (1893) vždy vedla expedientka německé národnosti, přestože obec byla v podstatě česká. Bezesporu se zde při obsazování místa projevil vliv majitelů velkostatku, hrabat Razumovských, expedientky přitom musely být s velkou pravděpodobností bilingvní.

Prosazování jazykové rovnoprávnosti v poštovním provozu, zvláště pak důraz na užívání českých nápisů, tvořilo důležitý prvek národnostních bojů zejména od počátku 20. století. Angažovaly se zde nejen místní spolky a korporace, ale i významné národně obranné spolky.⁷⁴ (Poštovní úřad v Klimkovicích byl první ve Slezsku, který už od roku 1871 používal na venkovním štítu i české označení.⁷⁵) Zvláštní význam se přisuzoval prosazování češtiny na poštovní razítka, neboť toto deklarování síly českého obyvatelstva v různých obcích mělo díky poštovním zásilkám značný veřejný dopad. Týkalo se to samozřejmě pouze poštovních úřadů v okolí Opavy: všechny opavské pošty používaly do roku 1918 pouze německojazyčná razítka. Místní český tisk sice po roce 1900 v souvislosti se zaváděním jednotných dvoukruhových razítek, která se dobře hodila pro označení poštovního úřadu v němčině i češtině, dvojjazyčnou úpravu požadoval („*dolní část však zůstává prázdná a tam patří nápis český.*“),⁷⁶ taková změna však neměla v Opavě šanci. Kromě opavských pošt i několik dalších, převážně německých obcí, používalo na svých poštách do roku 1918 pouze německojazyčná razítka (Deštné, Skrochovice, Mladecko).⁷⁷

68 *Na oltář vlasti*, Opavský týdeník 23. 9. 1911, s. 3; *Na oltář vlasti*, Opavský týdeník 1. 6. 1912, s. 3.

69 *Do Jaktare a okolí*, Opavský týdeník 16. 11. 1912, s. 2.

70 *Z Neplachovic*, Opavský týdeník 25. 10. 1902, s. 3.

71 *Na oltář vlasti*, Opavský týdeník 23. 11. 1912, s. 3; *Podporovacímu spolku čes. gymnasia v Opavě*, Slezský venkov 2. 2. 1915, s. 4; *Podporovacímu spolku čes. gymnasia v Opavě*, Slezský venkov 7. 4. 1916, s. 3.

72 Tzv. obcovací řeč při sčítáních lidu uváděl střídavě českou i německou, přičemž manželka byla Němka.

73 Jiří PECHÁČEK, *100 let poštovního úřadu v Hlavnici (1. 2. 1993)*, Hlavnice 1993; TÝŽ, *120 let hlavnické pošty (1893–2013)*, Hlavnice 2013; už v roce 1921 E. Grohmannová uváděla českou národnost.

74 Zmiňme např. pražskou Národní jednotu slezskou. Viz Jiří KNAPÍK – Jaromíra KNAPÍKOVÁ, „*Slezský konzulát*“ v *Praze*, Opava 2010, s. 83–84.

75 *K rovnoprávnosti ve Slezsku*, Opavský týdeník 22. 7. 1871, s. 232.

76 Z opavské pošty, Opavský týdeník 30. 5. 1903, s. 5.

77 K tomu Emil VOTOČEK, *Monografie československých známek*, 13, Praha 1975; TÝŽ, *Monografie československých známek*, 14, Praha 1978.

Přestože k zavádění dvojjazyčných, německo-českých (i česko-německých) poštovních razítek docházelo v Čechách od počátku 70. let 19. století, ve Slezsku se (s ohledem na silnější politický odpor) k tomu přistoupilo zhruba o dvě dekády později, přičemž na Těšínsku byl tento proces komplikovanější s nároky polského obyvatelstva. V roce 1885 byla navíc zakázána dosavadní praxe, podle níž poštovníci zhotovovali razítka na vlastní náklad a mohli tak podle svého národnostního cítění upřednostnit češtinu – všechna razítka musela napříště schválit poštovní správa ve Vídni.⁷⁸

První obcí Opavska, která nahradila čistě německé razítko za dvojjazyčné německo-české razítko, byla v roce 1886 Hrabyně (Hrabin / Hrabyně). O rok později ji následoval poštovní úřad ve Štítině (Stettin in Österr. Schlesien / Štětina v Rak. Slezsku) a v roce 1888 ve Stěbořicích (Stiebrowitz / Stěbořice). K tomu je třeba poznamenat, že pošta ve Slavkově, která zahájila činnost v roce 1889, užívala od počátku německo-české razítko (Schlakau / Slavkov u Opavy), což byl i případ později zřízených pošt v Hlavnici (1893), Dolních Životicích (1893), Neplachovicích (1895) a Oticích (1895). Do roku 1900 nahradily německojazyčná razítka za německo-česká i další, dříve zřízené pošty: Litultovice (1890), Háj (1897),⁷⁹ Kateřinky (1897), Hradec u Opavy (1898), Komárov (1899) a Štáblovice (1900).

Podle nařízení z roku 1898 měla volba různých jazyků na poštovních razítkách více zohlednit výsledky sčítání lidu a řídit se podle přihlášení k tzv. obcovací řeči. V jazykově smíšených okresech se měly na razítkách používat oba jazyky, přičemž šetření v dalších letech upřesňovala, ve kterých poštovních úřadech bylo možné používat razítka německá, německo-česká či česko-německá.⁸⁰ Z toho důvodu se i na Opavsku přistoupilo od roku 1906 k zavádění série česko-německých poštovních razítek: v Hrabyni, Stěbořicích a Štáblovicích (vše 1906), později v Litultovicích (1907), Oticích (1907), Štítině (1908) a ve Slavkově (1908). Pouze dva poštovní úřady zahájily činnost už s razítky česko-německými, a to v době těsně před první světovou válkou – Kylešovice (1908) a Jaktař (1910).

Za provoz poštovního úřadu samozřejmě odpovídal přednosta. Zatímco v případě erárních pošt (tedy pouze v Opavě) se místa obsazovala systemizovanými státními úředníky, v případě venkovských pošt bylo nezbytné, aby se na vypsání výběrové řízení našel vhodný zájemce, který složí potřebné zkoušky a vyhoví i dalším předpisům. V ideálním případě se poštovní expeditoři (popř. poštovníci) rekrutovali z řad místních občanů a provozování pošty chápal jako veřejnou službu. Například ve Štáblovicích zastával v letech 1869–1889 úřad poštovního úřadu obvodní lékař Filip Reich, také v Litultovicích

78 E. VOTOČEK, *Monografie*, s. 26–27.

79 Zde v létě 1896 *Opavský týdeník* protestoval, že Háj jako převážně česká obec používá poštovní razítko s nápisem FREIHEITSAU. List informoval, že proti tomu byla podána stížnost na ředitelství pošt. – *Voláme po nápravě*, *Opavský týdeník* 27. 6. 1896, s. 4. Tehdy v Háji působil poštovník německé národnosti Johann Roth (1846–1916). Srv. *Ernennung von Postmeritern*. *Ostrauer Zeitung* 9. 1. 1901, s. 3.

80 E. VOTOČEK, *Monografie*, s. 28.

působil do roku 1889 jako poštovní obvodní lékař Petr Lhotský,⁸¹ později též starosta Karel Rolsberg. Dlouholetým otickým poštovním byl zase rolník Tomáš Lusar, výrazná osobnost zastávající úřad starosty v letech 1882–1897, kdy došlo k modernizaci obce.⁸² Lusar se úřadu poštovního ujal od zřízení pošty (1895)⁸³ a vedl ji až do své smrti v létě 1913.⁸⁴

Mnohem častěji se pošty ujímali místní obchodníci či podnikatelé, kteří provozování úřadu vnímali jako příležitost k získání konkurenční výhody. Poštovní úřad přitom provozovali jako vedlejší zaměstnání, neboť příjem expeditora (poštovního) nebyl nijak závratný (popř. si k poštovnímu úřadu naopak přivydělávali). Jako typický příklad může sloužit zmíněný poštovní Karl Jarosch, syn truhláře z Kateřinek č. p. 227.⁸⁵ V roce 1863 se oženil s dcerou penzionovaného důstojníka Karolinou Sturmovou a o dva roky později si v obci otevřel obchod se smíšeným zbožím.⁸⁶ V prosinci 1870 se ujal úřadu nově zřízené pošty (č. p. 227)⁸⁷ a jak jsme mohli sledovat, do poštovního provozu promítal postoje německého nacionála. To se ještě prohloubilo, když si od roku 1881 ve svém domě otevřel zájezdní hostinec „U dubu“ a brzy projevoval i politické ambice.⁸⁸ *Opavský týdeník* v této souvislosti poukazyval na jím vedenou stolní společnost „Eiche zur Eiche“ i to, že hostinec slouží ke sdružování místní německé mládeže.⁸⁹ Úřad kateřinského poštovního i živnost restaurátora přitom Jaroschovi poskytovala ještě v 80. letech vedlejší příjem – jeho hlavní profesí byla výroba mýdla. Až o několik let později vstoupil do státní služby a úřad poštovního vykonával jako hlavní povolání, zvláště když od roku 1904 hostinec „U dubu“ pouze pronajímal.⁹⁰ Hostinec a trafik s tabákem provozoval na přelomu století i skrochovický poštovní Franz Kukla (1859–?).⁹¹

Kromě poštovních úkonů na úřadu (plynoucích ze služební smlouvy), k nimž vedle příjmu a výdeje zásilek, popř. obsluhy telegrafu už v 90. letech běžně náležela

81 *Osobní*, *Opavský týdeník* 31. 8. 1889, s. 3. Lhotský přispěl finančním darem škole v Hlavnici na školní pomůcky. *Poděkování*, *Opavský týdeník* 23. 1. 1886, s. 3.

82 Branislav MARTINEK, *Otice. Z historie obce*, Otice 2018, s. 50.

83 ZAO, f. PTŘO, kn. 2, inv. č. 2; též *Post- und Telegraphen-Verordnungsblatt für das Verwaltungsgebiet des K.-K. Handelsministeriums*, 1894, č. 100, s. 464.

84 *Obrana Slezska* 8. 8. 1913, s. 3.

85 ZAO, f. Sbírka matrik Severomoravského kraje (Kateřinky).

86 *Troppauer Zeitung* 1. 6. 1865, s. 3.

87 ZAO, f. PTŘO, kn. 2, inv. č. 2.

88 V listopadu 1885 zvolen náhradníkem do obecního výboru. *Z Kateřinek*, *Opavský týdeník* 21. 11. 1885, s. 4; též srv. *Z Kateřinek*, *Opavský týdeník* 9. 8. 1879, s. 3.

89 *Z Kateřinek*, *Opavský týdeník* 31. 3. 1900, s. 3.

90 SOkA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 120, inv. č. 1148; kart. 242, inv. č. 1260; kart. 368, inv. č. 1375. Sčítání lidu 1890, 1900 a 1910 (Kateřinky č. p. 227). / Za upřesnění provozování hostince „U dubu“ K. Jaroschem děkuji mgr. F. Švábenickému.

91 SOkA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 262, inv. č. 1279. Sčítání lidu 1900 (Skrochovice č. p. 43). V roce 1909 byl jeho podnik vykraden loupežnou skupinou. *Die Gasthausplünderer*, *Freudenthaler Zeitung* 6. 10. 1909, s. 5.

oblíbená poštovní spořitelna,⁹² mohl poštovníř uzavírat i podnikatelskou smlouvu na zajišťování tzv. pojezdne pošty,⁹³ tedy dopravy balíkových zásilek např. z nádraží na poštovní úřad.⁹⁴ Vesnický (neerární) poštovníř, který většinou úřad provozoval jako vedlejší činnost, si mohl příjem zlepšit i tím, že na poště zaměstnával svou manželku či potomka – platil je z úředního paušálu vyčleněného pro pomocný personál.⁹⁵ Vytvářely se tak místní „poštovní rodiny“. Všimněme si například pošty v Mladecku zřízené v lednu 1894 a obsazené místním ševcem Juliem Haasem.⁹⁶ Expeditor Haas brzy ustanovil svou dceru Annu místní poštovní doručovatelkou a zhruba od roku 1905 (patrně po odchodu provdané dcery) se jeho mladší syn Edmund stal v Mladecku poštovním asistentem.⁹⁷ Osvědčoval se i model, kdy poštovníř angažoval při roznášení pošty člena domácnosti (služku), popř. podnájemníka; to byl případ Otice, kde se jako doručovatelky vystřídalily dcera podnájemníka Otylie Pacáková (1900), později služka Antonie Havranková (1910),⁹⁸ a patrně i Dolních Životic, kde se služka poštovnířny Josefa Fryčová živila vedle domácích prací i jako úřednice.⁹⁹ V Deštném zase bydleli na poště dva kočí pro jízdní poštu Josef Gabriel a Josef Jakobinka, což bylo rovněž velmi praktické.¹⁰⁰ Zajímavá situace nastala na poště ve Skrochovicích, kde s rodinou poštovnířa Franze Kukly žila na penzi vdova po dřívějším místním poštovnířovi Terezie Schurková. Teoreticky i ona zde mohla vypomáhat.

Přednostové pošt rovněž mohli usilovat o to, aby se úřad – v podstatě nová pracovní příležitost v obci – v rodině udržel. Už jsme zmínili hlavnického poštovnířa Grohmana, který svou dceru Ervínu od dětství připravoval na převzetí pošty, což se stalo v roce 1925;¹⁰¹ ještě před tím však Ervína Grohmannová působila jako výpomocná úřednice na hlavní opavské poště, kde získávala potřebnou praxi.¹⁰² Rovněž v Deštném převzal vedení staré pošty po poštovnířovi Karlu Meissnerovi jeho syn Karel Meissner ml. (1851–1908).¹⁰³ Poštovní službu nastoupil i stejnojmenný syn kateřinského Karla Jarosche, který ovšem

92 Vklady totiž nepodléhaly exekučnímu řízení.

93 A. ŠPIRITOVÁ, *K dějinám*, s. 187.

94 V Deštném provozoval tzv. pojezdnou poštu majitel domu Josef Plitzner (č. p. 111), v němž sídlil poštovní úřad. Viz SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 351, inv. č. 1358.

95 M. MARTÍNEK, *Pošty*, s. 137.

96 ZAO, f. PTŘO, kn. 2, inv. č. 2; Troppauer Zeitung 16. 1. 1894, s. 6.

97 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 253, inv. č. 1270; kart. 280, inv. č. 1385. Sčítání lidu 1900 a 1910 (Deštné č. p. 36).

98 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 258, inv. č. 1275; kart. 385, inv. č. 1390. Sčítání 1900 a 1910 (Otica č. p. 42).

99 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 242, inv. č. 1359. Sčítání 1910 (Dolní Životice č. p. 5).

100 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 225, inv. č. 1243. Sčítání 1900 (Deštné č. p. 111).

101 Jiří PECHÁČEK, *120 let hlavnické pošty (1893–2013)*, Hlavnice 2013. Při řízení pošty v Hlavnici se do roku 1945 vystřídal ještě Grohmannův syn a vnuk.

102 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 242, inv. č. 1543. Sčítání 1921 (Dolní Životice č. p. 7).

103 ZAO, f. PTŘO, kn. 2, inv. č. 2; SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 102, inv. č. 1130.

působil na jiných poštách.¹⁰⁴ Také ve Stěbořicích, kde poštu vedl od samého počátku (1869) místní učitel Vilém Kuča (nar. 1840 Hlavnice), převzala úřad počátkem 20. století jeho dcera Anna Kučová (nar. 1876 Stěbořice).¹⁰⁵

Tento model se ovšem těžko uplatňoval v případě, kdy poštovní úřad po výběrovém řízení obsadil někdo, kdo nebyl místní. V takovém případě nástupce poštmistra nikdy nepocházel z okruhu jeho rodiny. Ve Štítině působil v letech 1908–1917 Rudolf Kotek z Uherského Brodu; sám počátkem 20. let nastoupil jako vrchní poštministr ve Frýdku.¹⁰⁶ První poštministr v Kylešovicích (1908) František Kryl (nar. 1879) pocházel z Nákla u Litovle¹⁰⁷ a po jeho smrti na jaře 1916 převzal vedení pošty slavkovský rodák Antonín Doležal. V prosinci 1889 převzala vedení pošty v Litultovicích Filomena Umlaufová (nar. 1860), dcera obchodníka z Bludova.¹⁰⁸ Zajímavý případ nastal také v Deštném, kdy po smrti poštmistra Meissnera ml. (v únoru 1908) začala vést místní poštovní úřad expedientka, slečna Henriette Pontes (nar. 1878), původem ze Zločova (Złoczów) ve východní Haliči. Do Deštného přibyla i se svou tetou ze Lvova a působila zde přinejmenším do poloviny 20. let.¹⁰⁹ Rovněž v Oticích po úmrtí Tomáše Lusara (v srpnu 1913) nastoupila poštmistryně Marie Borovičková (nar. 1878) z Černé Hory u Blanska.¹¹⁰ V Dolních Živicích poštovní úřad řídily od jeho vzniku také ženy: nejprve Vilemína Baaderová z Vítkovic (nar. 1856), po níž poštu převzala Gabriela Thumová ze Slezské Ostravy (nar. 1875).¹¹¹ Vidíme tedy, že na Opavsku tento úřad nezřídka zastávaly i ženy, přestože se musely například spokojit s nižším příjmem a dalšími omezeními.¹¹² Na hradecké poště zajišťovala chod pošty koncem 19. století rovněž žena; v tomto případě však šlo o manželku poštmistra Hugo Burkarta, který býval často nemocen.¹¹³

Respekt a úctu si každopádně získávali poštmistři bez ohledu na to, zda byli místní či nikoli. Odvíjely se od kvality výkonu poštovních služeb a nepochybně od délky služby; řada poštmistřů Opavska sloužila na jednom místě 15 až 30 let (Dolní Životice, Hlavnice,

104 Karel Hugo Jarosch se narodil v březnu 1864. Dále viz *Z pošty*, Přítel dělníků 12. 9. 1889, s. 7; *Z pošty*, Opavský týdeník 14. 9. 1889, s. 5; *Z pošty*, Opavský týdeník 14. 12. 1889, s. 4.

105 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 392, inv. č. 1397. Sčítání 1910 (Stěbořice č. p. 86).

106 R. MALOHLAVA, *Paměti*, s. 314.

107 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 372, inv. č. 1377. Sčítání 1910 (Kylešovice č. p. 11).

108 *Z pošty*, Opavský týdeník 14. 12. 1889, s. 4; ZAO, f. PTŘO, kn. 2, inv. č. 2; též ZAO, f. Sbirka matrik Severomoravského kraje (Bludov).

109 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 351, inv. č. 1358. Sčítání 1910 (Deštné č. p. 111); *Chytlivův úplný adresář Moravy a Slezska. Sv. I, část 2, Slezsko*, Praha 1925, s. 298. Obě ženy se odlišovaly i příslušností k evangelické církvi augšpurského vyznání.

110 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 1621, inv. č. 1520. Sčítání 1921 (Otice č. p. 102).

111 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 226, inv. č. 1244. Sčítání 1900 (Dolní Životice č. p. 89); tamtéž, kart. 242, inv. č. 1359. Sčítání 1910 (Dolní Životice č. p. 5); kart. 242, inv. č. 1543. Sčítání 1921 (Dolní Životice č. p. 5).

112 Podrobně, ovšem s akcentem na Čechy viz Jan KRAMÁŘ, *Ženy v poštovní službě českých zemí*, Paginae historiae, sv. 29/2, Praha 2021, s. 160–237; též M. MARTÍNEK, *Pošty*, s. 133.

113 Ladislav SONNEK, *Nástin dějin města Hradec nad Moravicí a sloučených obcí*, Hradec nad Moravicí 1995, s. 34; TÝŽ, „*Jak se žilo v Hradci nad Moravicí na počátku 20. století*“, Hradec nad Moravicí 2003, s. 65.

Neplachovice, Mladecko, Kateřinky, Otice, Skrochovice, Štáblovice, Štítina). Podobný výkon podávali i další poštovní zaměstnanci: opavský listonoš František Dostal byl v roce 1872 vyznamenán stříbrným křížem za 41 let služby.¹¹⁴ Naopak značnou fluktuaci zaznamenáváme například v Háji, kde se ve vedení pošty mezi lety 1890–1925 vystřídalolo nejméně šest úředníků ve funkci poštmistra či expeditora;¹¹⁵ vysvětlení snad můžeme hledat v souvislosti s provozem místního cukrovaru – nároky továrny na obchodní korespondenci, časté zásilky, spojené navíc s pravidelným provozem na železnici představovaly zátěž, která měla velmi daleko k idyle běžné vesnické pošty.

Právě s poštou v Háji se pojí ojedinělý protest místních občanů motivovaný národnostními důvody. Inicioval jej odchod poštmistra Bohuslava Zástěry na poštovní úřad v Hrušově, ohlášený v polovině dubna 1915.¹¹⁶ Vzhledem k naprosté převaze českého obyvatelstva v tomto doručovacím obvodu chtělo poštovní ředitelství jmenovat opět českého poštmistra, konkrétně Rudolfa Kotka ze štítinské pošty. Proti tomu se však postavil úřad zemského prezidenta: místo poštmistra v Háji muselo být obsazeno „absolutně spolehlivým úředníkem“, nikoli českým „radikálním nacionalistou“ Kotkem. Poštovní ředitelství proto k 1. červnu 1915 jmenovalo poštmistrem Johanna Sarnu, přeloženého z pošty v Německé Lutyni. Proti tomuto kroku vznikl protest všech starostů i správců škol v doručovacím obvodu Háj adresovaný ministerstvu obchodu, jejich stížnost ovšem v tehdejší situaci neměla šanci na úspěch.¹¹⁷

Podobná situace – ovšem v opačném směru – vznikla zhruba ve stejné době v Hradci u Opavy; dokládá, jak těsně před Velkou válkou narůstalo národnostní napětí a změna na místě poštmistra se stala citlivým místem. Vzhledem k tomu, že hradecký pošt mistr Hugo Burkart ohlásil odchod do penze (místo zastával od roku 1889),¹¹⁸ byl vyhlášen konkurz. Několik významných německých firem se v červnu 1914 obrátilo na poštovní ředitelství s dopisem, v němž vyjádřily znepokojení nad údajnou snahou poštmistru v Jaktarí a Štítiny obsadit (s podporou českých spolků) uvolněnou pozici českým poštmistrem. S poukazem na to, že Němci představují v Hradci a okolí největší plátce daní, zdůraznili zbytečnost „české“ pošty a možné ohrožení národnostního smíru v lokalitě. Upozornili navíc, že prozatímní představený pošty, adjunkt Alois Krautwurst, ovládal

114 *Vyznamenán*, Opavský týdeník 14. 9. 1872, s. 299. Podobně byl v roce 1898 císařem vyznamenán stříbrným záslužným křížem i listonoš František Proksch (u příležitosti odchodu do důchodu). – *Vyznamenán*, Opavský týdeník 2. 7. 1898, s. 3.

115 SOKA Opava, f. Okresní úřad Opava I, kart. 111, inv. č. 1139; kart. 234, inv. č. 1252; kart. 360, inv. č. 1367; kart. 1612, inv. č. 1485.

116 *Jmenování u pošty*, Slezský venkov 13. 4. 1915, s. 3; též *Osobní z pošty*, Ostravský kraj 23. 6. 1915, s. 4.

117 Ve stížnosti z 20. 5. 1915 se mj. uvádělo, že k obvodu poštovního úřadu patří ryze české obce a naprosté minimum německých obyvatel – „několik úředníků zdejšího nádraží a několik rodin finančních strážníků, osob, kteří stálého bydliště nemají“. ZAO, f. PTŘO, kart. 21, inv. č. 27; srv. *Aus dem Postdienste*. Ostrauer Zeitung 20. 5. 1915, č. 139, s. 7.

118 ZAO, PTŘO, kn. 2, inv. č. 2; *Osobní*, Opavský týdeník 3. 8. 1889, s. 3. Nahradil poštmistryni Augustu Flögelovou (1875–1889).

český jazyk a očekávali proto jeho definitivní potvrzení jako poštmistra v Hradci.¹¹⁹ Také v tomto případě německé kruhy prosadily svou vůli.

Rozvoj poštovní sítě zastavila Velká válka; poštovní správa se militarizovala a na její modernizaci bylo možné navázat až po rozpadu monarchie. Ve 20. letech se síť poštovních úřadů a poštoven na Opavsku ještě mírně zahustila, nicméně podoba, kterou jí vtiskl vývoj po roce 1850 však už zůstala v zásadě zachována.

Závěr

Studie se pokusila nastínit rozvoj poštovní sítě v Opavě a na Opavsku ve druhé polovině 19. století až do doby první světové války. Přestože se jedná o dobu jedinečnou množstvím inovací, které proměnily nejen podobu poštovní správy, ale ovlivnily také život v obcích i jednotlivců, nebyla z tohoto pohledu doposud zkoumána. Je zřejmé, že rozvoj poštovní sítě na Opavsku (a vlastně v celém Rakouském Slezsku) úzce souvisel s rozvojem železniční dopravy. Současně si poštovní doprava a moderní silniční doprava vzájemně poskytovaly různé inovační impulsy, jejichž syntéza umožnila efektivně modernizovat poštovní síť: státní poštovní autobusy a posléze i soukromé automobily se rozjely po staletých poštovních tratích, poštovní zásilky dosud nevídanou rychlostí proudily i z menších obcí do vzdálených míst. To vše, společně s technickými inovacemi a rozšiřováním spektra poštovních služeb (korespondenční lístek, telegram, poštovní schránky ap.), dotvářelo obraz informační revoluce druhé poloviny 19. století v lokálním měřítku.

Od konce 50. let 19. století do Velké války vznikly na Opavsku téměř dvě desítky pošt, a posléze i několik poštovních sběrů (poštoven). Proces probíhal v několika vlnách na pozadí rozvoje železniční dopravy směrem na Ostravu, Krnov a Horní Benešov, odrážely se v něm i úpravy státní správy. Nelze však nevidět, že modernizace v některých důležitých aspektech výrazně zaostávala oproti jiným částem českých zemí; snad proto, že poštovní ředitelství v Opavě bylo zřízeno až těsně před Vekou válkou. Dobře to ilustruje téměř dvacetiletý odstup při zavádění tzv. venkovské pošty s institucí přesporního listonoše. Naopak v oblasti technických inovací opavské poštovníctví „drželo krok“ s dobou (opět možná v souvislosti se zřízením ředitelství v Opavě) – zmiňme zavádění telegrafu, posléze telefonu v obcích a zejména rozvoj poštovní autobusové dopravy, kde opavská poštovní správa do roku 1914 držela primát v počtu provozovaných spojů.

Zajímavý obraz nabízí poštovní historie i z hlediska tehdejších společenských vztahů. Funkce poštmistra a posléze listonoše se přenesla z centra poštovní správy (města Opavy) do řady menších obcí Opavska. Její (pro moderní dobu až symbolický) význam naznačovala délka výkonu funkce – v některých případech sloužili na jednom místě 15 až 30 let. Poštmistři se zároveň vřazovali do národnostního zápasu, který přerůstal v napětí tam, kde jejich národní cítění nebylo v souladu s většinou obyvatel (Kateřinky, Hradec

119 ZAO, PTŘO, kart. 26, inv. č. 21. Dopis z 20. 6. 1914. Podobná žádost byla odeslána na ministerstvo obchodu v únoru 1914.

u Opavy, Háj). Cílem studie bylo rovněž tento proces alespoň částečně „personalizovat“, a tím i více ukotvit v sociálních a národnostních souřadnicích.

Předkládaná studie je chápána jako první sonda do poštovní historie Opavska a podnět k dalšímu výzkumu, což současně umožňuje zamyslet se nad spektrem využívaných pramenů. Vzhledem k torzovitosti fondu opavského poštovního ředitelství se ukázal jako velmi nosný výzkum dobového tisku, který informoval nejen o institucionálních změnách, ale často odrážel i národnostní aspekty poštovního provozu. Nečekaný poznatek přinesl průzkum obecních kronik; navzdory předpokladu o významu zřízení poštovního úřadu pro život v obci, řada kronik o této skutečnosti nezanechala žádnou zprávu (např. Jaktař, Otice). Pro další studium se ukazuje jako velmi nosný rozsáhlejší prosopografický výzkum: matriky, sčítací operáty či adresáře umožňují celkem plasticky zmapovat stav a proměny poštovního personálu, jeho sociální a geografickou mobilitu, či národnostní cítění.

Postal Services in the Region of Opava in the Period of 1850–1918 **(Summary)**

The study focuses on the development of the postal network in Opava and its surroundings between 1850 and 1918. Despite being a unique period characterized by a multitude of innovations that not only transformed the postal administration but also influenced life in communities and individuals, it has not been explored from this perspective until now. It is evident that the development of the postal network in the Opava region was closely linked to the expansion of railway transportation. Concurrently, postal and modern road transportation mutually provided various innovative impulses, the synthesis of which allowed for the efficient modernization of the postal network: state postal buses and later private automobiles traveled along centuries-old postal routes, postal shipments flowed from even smaller villages to distant places. All of this, together with technical innovations and the expansion of the spectrum of postal services (such as postal cards, telegrams, mailboxes, etc.), shaped the picture of the information revolution in the second half of the 19th century on a local scale.

Between 1859 and 1910, nearly two dozen post offices were established in the Opava region, along with several postal collection points (stations / poštovny). This process occurred in several waves against the backdrop of railway development towards Ostrava, Krnov, and Horní Benešov, and it also reflected adjustments in state administration. However, it cannot be overlooked that modernization significantly lagged behind in some important aspects compared to other parts of the Czech lands, perhaps because the postal directorate in Opava was established only in 1911. This is well illustrated by the nearly twenty-year gap in the introduction of so-called rural mail service (venkovská pošta) with the institution of rural postal carriers (listonoš). On the other hand, in the field of technical innovations, the Opava postal service kept pace with the times - introducing the telegraph, later the telephone in villages, and especially the development of postal bus transportation, where the Opava postal administration held the lead in the number of operated routes within the Czech lands until 1914.

The postal history also offers an intriguing insight from a socio-cultural perspective. The roles of postmasters and later mail carriers shifted from the center of postal administration (the city of Opava) to numerous smaller villages in the Opava region. The significance of the postmaster was indicated by the length of their service - in some cases, they served in one place for 15 to 30 years. Postmasters also became involved in the national struggle, which escalated into tension where their national sentiments were not in line with the majority of the population (such as in Kateřinky, Hradec u Opavy, Háj). This study at least partially "personalizes" this process, thereby anchoring it more firmly in social and national dimensions.

Použité zdroje:

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Opava
Archiv města Kateřinky
Archiv obce Otice
Okresní úřad Opava I.
Zemský archiv v Opavě
C. k. poštovní a telegrafní ředitelství v Opavě (PTŘO)
Ředitelství pošt a telegrafů v Opavě (ŘPTO)
Sbírka matrik Severomoravského kraje

Tištěné prameny:

Bezručův kraj
Brünner Zeitung
Freudenthaler Zeitung
Hlas lidu slezského
Lidové noviny
Obrana Slezska
Opavský besedník
Opavský týdeník
Ostrauer Zeitung
Ostravan 1903
Ostravský kraj
Post- und Telegraphen-Verordnungsblatt für das Verwaltungsgebiet des K.-K. Handelsministeriums, 1894.
Přítel dělníků
Slezský venkov
Troppauer Zeitung
Vollständiges Adress- u. Geschäfts-Handbuch der Landeshauptstadt Troppau, Troppau 1901.
Vollständiges Adress- und Geschäfts- Handbuch der Landeshauptstadt Troppau nebst einem Personal Handbuch des Herzogrhums Ober- und Nieder-Schlesien 1891, Troppau 1891.
Vollständiges Adress- und GeschäftsHandbuch der Landeshauptstadt Troppau, Troppau 1875.
Vollständiges Adress- und Geschäfts-Handbuch der Landeshauptstadt Troppau 1881, Troppau 1881.

Literatura:

Josef BARTOŠ a kol., *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, 14, Olomouc 1995.
Pavel ČTVRTNÍK – Jan GALUŠKA – Patricia TOŠNEROVÁ, *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Liberec 2008.
Petr GEBAUER – Jozef TEKEL, *České a slovenské poštovny 1900–1958*, Brno – Bratislava 2005.
Rudolf GUDRICH, *Kronika obce Kylešovic, díl. I.*, Opava 1932.
Jaromír HINČICA, *O zahájení provozu na trati Opava – Horní Benešov*, Olomouc 1992.
J. HINČICA, *Přeprava poštovních zásilek pouliční dráhou v Opavě v letech 1912–1916*. Vlastivědné listy 14, 1988, č. 2, s. 23–25.
Petr HOFFMAN, *Dějiny státní autobusové dopravy, 1 (Poštovní autobusy 1908–1914)*, Litoměřice 2010.
Richard HRČEK, *Historie poštovníctví na Krnovsku*, Krnov 2005.

- Lubor HRUŠKA – Lenka JAROŠOVÁ – Radek LIPOVSKI (edd.), *Velký historický atlas Českého Slezska*, Ostrava 2021.
- Chytilův úplný adresář Moravy a Slezska. Sv. 1, část 2, Slezsko, Praha 1925.
- Bohumír INDRA, *K dějinám pošt v Opavě a v Severomoravském kraji do poloviny 19. století*, in: Sborník Státního archivu v Opavě 1971–1975, Opava 1975, s. 103–142.
- Jiří KNAPÍK – Jaromíra KNAPÍKOVÁ, „Slezský konzulát“ v Praze. *Od Slezanu ke Slezskému kulturnímu ústavu (1906–1945)*, Opava 2010.
- Jan KRAMÁŘ, *Ženy v poštovní službě českých zemí*, *Paginae historiae* 29, 2021, č. 2, s. 160–237.
- Jiří KRATOCHVÍL, *Monografie československých a českých známek a poštovní historie*, 20. Praha 2012.
- Radek MALOHLAVA, *Paměti štítínské 1282–1938, díl I-II*, Štítina 2022.
- Branislav MARTINEK, *Otice. Z historie obce*, Otice 2018.
- Miloslav MARTÍNEK, *Pošty a jejich úředníci v Čechách na přelomu 19. a 20. století*, in: Sborník Poštovního muzea, Praha 1980, s. 129–143.
- Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK a kol., *Opava*, Praha 2006.
- Jiří PECHÁČEK, *100 let poštovního úřadu v Hlavnici (1. 2. 1993)*, Hlavnice 1993.
- J. PECHÁČEK, *120 let hlavnické pošty (1893–2013)*, Hlavnice 2013.
- Poštovní spoje (silniční) v obvodu ředitelství pošt a telegrafů v Brně a v Opavě*. Brno 1923.
- Pavel SOLNICKÝ, *Historie Stěbořic*, Stěbořice 2008.
- Ladislav SONNEK, „*Jak se žilo v Hradci nad Moravicí na počátku 20. století*“, Hradec nad Moravicí 2003.
- L. SONNEK, *Nástin dějin města Hradec nad Moravicí a sloučených obcí*, Hradec nad Moravicí 1995.
- Alexandra ŠPIRITOVÁ, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930)*, Praha 2007.
- Emil VOTOČEK, *Monografie československých známek, 13*, Praha 1975.
- E. VOTOČEK, *Monografie československých známek, 14*, Praha 1978.

Prof. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.
Slezská univerzita v Opavě
jiri.knapik@fpf.slu.cz